

וַיֵּאֱמֶן הָעָם

וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּדְבְּרוּ אֶהְרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינֵי הָעָם: וַיֵּאֱמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנַיִם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ: (שמות ד כט-לא).¹

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יד – גדולה האמונה

"וַיֵּאֱמֶן ה' ובמשה עבדו" - גדולה אמונה לפני מי שאמר והיה העולם, שבשכר אמונה שהאמינו, זכו ששרת עליהן רוח הקודש ואמרו שירה, שנאמר: "וַיֵּאֱמֶן ה' ובמשה עבדו. אז ישיר משה ובני ישראל". ... וכן את מוצא באברהם שלא ירש העולם הזה והעולם הבא, אלא בשכר אמונה שנאמר: "והאמין בה' ויחשבה לו צדקה" (בראשית טו ו). וכן את מוצא, שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר אמונה, שנאמר: "וַיֵּאֱמֶן ה' ואומר: "אמונים נוצר ה'" (תהלים לא כד) - מזכיר אמונת אבות.²

שמות רבה ה יג פרשת שמות – על השמועה האמינו

"ויעש האותות לעיני העם" (שמות ד ל) - מה שאמר למעלה. "וַיֵּאֱמֶן ה' עשו, כמו שאמר הקב"ה: "ושמעו לקולך" (שם ג יח). יכול לא האמינו עד שראו האותות? לא! אלא "וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' - על השמועה האמינו ולא על ראיית האותות. ובמה האמינו? על סימן הפקידה שאמר להם, שכך היה מסורת בידם מיעקב שיעקב מסר את הסוד ליוסף ויוסף לאחיו ואשר בן יעקב מסר את הסוד לסרח בתו ועדיין היתה היא קיימת. וכך אמר לה: כל גואל שיבוא ויאמר לבני: "פקוד פקדתי אתכם", הוא גואל של אמת. כיון שבא משה ואמר: "פקוד פקדתי אתכם", מיד: "וַיֵּאֱמֶן ה' במה האמינו? כי שמעו הפקידה, זהו שכתוב: "וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' את בני ישראל וכי ראה את עניי ויקדו וישתחוו". ויקדו - על הפקידה, וישתחוו - על כי ראה את עניי.³

שמות רבה פרשה ה סימן ב – משום שנתלש מבית אבי

¹ כך הוא בתגובה ראשונה להופעת משה ואהרן לפני העם ועשיית האותות. העם מאמין למשה ואהרן. (ויש לדקדק שאהרן הוא שמדבר אל העם, ואם משה הוא שעשה את האותות הרי לנו שינוי הנושא באמצע המשפט ואין זה נדיר במקרא, ראו בראשית מו כט למשל). אבל לאחר מכן, באה ירידה ונפילה ככתוב בשמות ו טו: "וַיִּדְבְּרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינֵי הָעָם: וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנַיִם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ: (שמות ד כט-לא). ומועבדה קשה" ומסתבר שארוכה הדרך לפדות וגאולה. אבל את האמונה הראשונה אין לקחת מהעם וזקניו שבתוך השעבוד הקשה של מצרים לא אבדו מאמונתם ותקוותם להיגאל. מה גם שניתן להבין את הנסיגה הזמנית כפי שמבאר רשב"ם על הפסוק בשמות ו טו: "ולא שמעו אל משה - עתה, אעפ"י שהאמינו מתחילה כדכתיב: וַיֵּאֱמֶן ה' עתה, שהיו סבורים לנוח מעבודה קשה והנה עתה הכבידו עליהם יותר". על "ולא שמעו אל משה" ראו דברינו [מקוצר רוח ומעבודה קשה](#) בפרשת וארא.

² ראו מקבילה במכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דוהי פרשה ו ובפרשה ג שם: "כי קולך ערב - ויזעקו ותעל שועתם; ומראך נאוה - ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם". ובמדרש בראשית רבתי פרשת לך לך עמוד 72: "זה השער לה' צדיקים יבואו בו (תהלים קיח כ), אלו בעלי אמונה, שכן כתיב: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כו ב), השער הזה כל בעלי אמונה נכנסים בו. וכן את מוצא שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בשכר אמונה שהאמינו, שנאמר: וַיֵּאֱמֶן ה' ושמעו (שמות ד לא) וכן הוא אומר: אמונים נוצר ה' (תהלים לא כד)". נכון שמדרשי המכילתות עומדים בפרשת בשלח ודורשים את הפסוק: "וַיֵּאֱמֶן ה' ובמשה עבדו", שהיא לכאורה האמונה הגדולה (ראו דברינו [אמונה שירה והסעה](#) בפרשת בשלח). אבל "וַיֵּאֱמֶן ה' הצנוע שבמצרים קדם לה - הוא הראשון וסיבת הכל, כדברי אבטליון במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי יד טו: "כדי אמונה שהאמין ישראל במצרים, אני קורע להן את הים, שנאמר: וַיֵּאֱמֶן ה' ויאמן העם". נכון גם שהמדרשים מזכירים את אמונת אברהם שקדמה לאמונת העם במצרים, אבל שני פסוקים אחרי כן אומר אברהם: "במה אדע כי אירשנה" ועל כך נענשו עפ"י מדרשים מסוימים בניו בשעבוד מצרים (ראו דברינו [במה אדע כי אירשנה](#) בפרשת לך לך, שהתמונה מורכבת). ועל כן נוכל לומר שאמונת הבנים לקריאה הראשונה: "פקוד פקדתי", גדולה מאמונת אברהם הסבא שפגם שהיה בה גרם להם להשתעבד.

³ מה גרם לבני ישראל להאמין במשה? האם היו אלה האותות או הדברים שאמר משה? עפ"י מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות קפה, אלה היו האותות שכבר יעקב אבינו מסר לבניו בברכתו ופירדתו מהם: "האספו ואגידה לכם - מה עשה? השליך מקל לפניו ונעשה נחש, ואחז בו ונעשה מקל. הוציא ידו לפניו ונעשה כשלג, חזר והכניסה לחיקו ונעשת כבשרו. אמר להם: יודע אני שמצרים משעבדים אתכם, ראו שאם יבוא אדם ויטעה אתכם ויאמר לכם: הגיע זמן, אל תאמינו בו, ואם יעשה (אולי יש לתקן: אלא אם יעשה) לפניכם כאותות האלה. וכשבא משה ועשה לישראל אותות, מיד האמינו, שנאמר: ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם". בא המדרש שלנו ואומר לא ולא. לא בשל האותות האמינו במשה בני ישראל (אולי רק העם ההמון הפשוט). האמונה הייתה על השמיעה ולא על הראייה. על הלשון "פקוד פקדתי" שהיה במסורת מאבותם - מיוסף. ועל כך רבו מדרשים ופרשנים ויש לדון בנושא זה בנפרד. בין כך ובין כך, שים לב ש"פקוד פקדתי" מופיע בדברי הקב"ה למשה (ג טז), אבל לא במפורש בדברי משה לעם. ולסרח או [שרת בת אשר](#) כבר הקדשנו גיליון מיוחד בפרשת פנחס.

אמר ר' חמא: בן י"ב שנה נתלש משה רבינו מבית אביו.⁴ למה כן? שאילו גדל בבית אביו ובא ואמר להן לישראל הדברים, לא היו מאמינים בו, שהיו אומרים: אביו מסכה לו! לפי שיוסף מסרה ללוי, ולוי לקהת, וקהת לעמרם. לכך נתלש מבית אביו. וכשהלך והגיד לישראל כל הדברים, לפיכך האמינו בו, שנאמר: "ויאמן העם".⁵

בראשית רבה נו ב פרשת וירא – בזכות השתחויה

"ונשתחוה ונשובה אליכם" ...א"ר יצחק: הכל בזכות השתחויה, ואברהם לא חזר מהר המוריה בשלום אלא בזכות השתחויה – "ונשתחוה ונשובה אליכם".⁶ ישראל לא נגאלו אלא בזכות השתחויה, שנאמר: "ויאמן העם וגו' ויקדו וישתחוו" (שמות ד לא).⁷

שמות רבה ג יב פרשת שמות – הצורך באותה

"ויען משה ויאמר: והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי" (שמות ד א). אותה שעה דבר משה שלא כהוגן! הקב"ה אמר לו: "ושמעו לקולך" (שמות ג יח) והוא אמר: "ולא ישמעו בקולי"! מיד השיבו הקב"ה בשיטתו נתן לו אותות לפי דבריו.⁸ ראה מה כתיב אחריו: "ויאמר ה' אליו מזה בידך ויאמר מטה" – אמר: מִזֶּה שבידך אתה צריך ללקות, שאתה מוציא שם רע על בני, הם מאמינים בני מאמינים. מאמינים, שנאמר: "ויאמן העם", בני מאמינים, שנאמר: "והאמין בה" (בראשית טו ו).⁹ תפש משה מעשה הנחש שהוציא לשון הרע על בוראו, שנאמר: "כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי בָיוֹם אֶכְלָכֶם מִמָּנוּ וְנִפְקָחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאַלְהֵים יִדְעֵי טוֹב וְרָע" (בראשית ג ה).¹⁰ כשם שלקה הנחש, כך זה עתיד ללקות, ראה מה כתיב: "ויאמר השליכהו ארצה ושליכהו ארצה ויהי לנחש" (שם ד ג) – לפי שעשה מעשה נחש, לכך הראה לו אות נחש, כלומר, עשית מעשה של זה.¹¹

⁴ ענין גיל י"ב של משה לא מסתדר בדיוק עם סיפור המקרא, אבל מטרתו להראות שמשה עדיין לא היה נער בוגר ושאינו יכול היה למסור לו את סוד הגאולה כפי שנראה בהמשך.

⁵ על נושא "פקוד יפקוד" או "פקוד פקדתי" יש כאמור לדון בנפרד, אבל קשה לא להביא מדרש מיוחד זה המקשר את "ויאמן העם" עם "פקוד יפקוד" במין היגיון הפוך. אילו היה משה גדל בבית אביו, "כיהודי (עברי) טוב", ומקבל במסורת מעמרם, שקיבל מקהת, שקיבל מלוי שקיבל מיוסף (שימו לב למעבר משבט יוסף לשבט לוי ולעיל המסורת היא לאשר וממנו לסרח בתו) – את הסוד של "פקוד יפקוד" (ראו בראשית נ כה) – היו בני ישראל אומרים שהוא אומר את מה ששמע בבית אביו ולא ה' נגלה אליו. שהוא "רכיל מגלה סוד", שהוא מפטפט כנער או אפילו חמור מזה, שהוא כְּזָבֵן ("משיח שקר"?). אבל עכשיו שהוא גדל בבית פרעה ונלקח לשם טרם שהתבגר (ובמקרא בעודו תינוק בן שלושה חדשים), והוא בא עם הבשורה הזו, ודאי שה' נגלה אליו! ראו גם פירוש רמב"ן בפרשתנו, פרק ג פסוק יח, שמפתח נושא זה ומביא את שני מדרשי שמות רבה הנ"ל שהבאנו. וכבר הארכנו בפירושים אלה בדברינו [איש מצר](#) בפרשה זו בשנה האחרת. ועד כאן מקדמה בנושא "פקוד יפקוד".

⁶ בפשט המקרא, אברהם דוחה את הנערים המלווים אותו ואת יצחק ולא משתף אותם במה שהוא מתכוון לעשות, אך המדרש רוצה לומר שבה בעת חש אברהם ברוח הנבואה שמעשה ברוח העקידה יתמצה בהשתחויה ושיבו בשלום. אלא שלא מצאנו בפסוקים עצמם שאברהם השתחוה בעקבות הצלת יצחק. ובני ישראל, להלן, אכן השתחוו.

⁷ איננו יודעים מה גרם לאמונה: האותות, המילים, או שמה עצם הופעתו הבוטחת של משה והאמינות של דבריו. אבל העדות על האמונה ואישורה, היא בהשתחויה, בהרכנת הראש או חצי הגוף או אפילו כולו, בהבעת ההשתאות מול בשורת הגאולה. ראו המשך המדרש שם: "התורה לא ניתנה אלא בזכות השתחויה, שנאמר: והשתחיתם מרחוק (שמות כד), חנה לא נפקדה אלא בזכות השתחויה שנאמר: (שמואל א) וישתחו שם לה'. הגליות אינן מתכנסות אלא בזכות השתחויה שנאמר (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו', והשתחו לה' בהר הקודש בירושלים. בית המקדש לא נבנה אלא בזכות השתחויה שנאמר (תהלים צט) רוממו ה' אלהינו והשתחו להר קדשו, המתים אינן חיינן אלא בזכות השתחויה שנאמר (תהלים צה) באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו". להשתחויות אלה אפשר אולי להוסיף גם את השתחויות עבד אברהם לה' כשהתברר ששליחותו הצליחה, השתחויות משה בשמיעת שלוש עשרה המידות (שמות לד), בלעם לפני מלאך ה' (במדבר כב), יהושע לפני שר צבא ה' (יהושע ה) ויש עוד. בה בעת, אברהם משתחוה לפני המלאכים שחשבו לערביים (הפעם הראשונה שפעולת השתחויה נזכרת במקרא), ולפני "עם הארץ" בקניית מערת המכפלה, יעקב משתחוה לפני עשו, האחים לפני יוסף, יעקב לפני יוסף ועוד.

⁸ המדרש מדקדק ליצור את העימות בין הקב"ה למשה בעניין השמיעה, לא באמונה. בהתגלות בסנה, בפרק ג, הקב"ה איננו אומר "והם יאמינו לך", רק "ושמעו בקולך" ועל זה מפקפק משה. רק אחרי הוספת האותות אומר הקב"ה: "למען יאמינו". אז עם כל התוכחה למשה, אולי הוא יודע על מה הוא מדבר ומכיר טוב את נפש העם.

⁹ המדרש עוקץ את משה באמצעות השוואה עם האבות, וזו לא הפעם הראשונה ולא האחרונה. התוכחה הגדולה במקרא מצויה בראש פרשת וארא הבעל"ט ודברי המדרש הידועים: "חבל על דאבדין ולא משתכחין" (שמות רבה ו ד, ראו דברינו [בין משה לאבות](#) בפרשת וארא). אבל "והאמין בה" נאמר על אותו אברהם שבגין חוסר קל באמונתו השתעבדו בניו במצרים (ראו הערה 2 לעיל). אז שוב, אולי משה יודע על מה הוא מדבר ...

¹⁰ לעניין לשון הרע של הנחש, ראו בראשית רבה יט ג, פרשת בראשית: "ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי אמר: התחיל אומר דלטוריא על בוראו, אמר: מאילן הזה אכל וברא העולם. והוא אומר לכם לא תאכלו ממנו, שלא תבראו עולמות אחרים, שכל איש איש שונא בן אומנותו". עוד על הזיהוי של הנחש עם לשון הרע ראו מדרש דברים רבה י, פרשת שופטים.

¹¹ ובמקבילה במסכת שבת דף צז עמוד א: "אמר ריש לקיש: החושד בכשרים לוקה בגופו, דכתיב: והן לא יאמינו לי וגו', וגליא קמי קודשא בריך הוא דמהימני ישראל. אמר לו: הן מאמינים בני מאמינים, ואתה אין סופך להאמין. הן מאמינים: ויאמן העם, בני מאמינים: והאמין בה'. אתה אין סופך להאמין – שנאמר: יען לא האמתם בי וגו'. ממאי דלקה? – דכתיב: ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך ... ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג". בשמות רבה הביקורת על משה היא בנחש המסמל את לשון הרע והרוע בכלל וקישור לחטא אדם הראשון, ובגמרא שבת - היד שנצטרעה והקישור לחטא מי מריבה. ועל הנחש אפשר להוסיף ולדרוש: "עשית מעשה של זה" – שמשה עושה נחש נחושת שאח"כ צריך היה לכתת אותו כי גרם לחוסר באמונה (ראו דברינו [נחש הנחושת](#) וכן [נחושת](#) בפרשת חוקת). כך או כך, מדרשים אלה מציינים את השיא החיובי של "ויאמן העם" ומבקרים את פקפוקיו של משה

שמות רבה כג ב פרשת בשלח – אמונה, נפילה, אמונה

"אז ישיר משה". זהו שכתוב: "ויאמינו בדבריו ישירו תהילתו" (תהלים קו יא-יב) - א"ר אבהו: אע"פ שכתוב כבר שהאמינו עד שהיו במצרים, שנאמר: "ויאמן העם", חזרו ולא האמינו, שנאמר: "אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך" (תהלים שם ז). כיון שבאו על הים וראו גבורתו של הקב"ה היאך עושה משפט ברשעים ... ושיקע את מצרים בים, מיד: "ויאמינו בה". ובזכות האמונה שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה: "אז ישיר משה ובני ישראל".¹²

שיר השירים רבה פרשה ב (וילנא סימן ג, דונסקי סימן י) – משל התפוח

"כתפוח בעצי היער", ר' הונא ורבי אחא בשם רבי יוסי בן זמרא: מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב, ולמה כן? לפי שאין לו צל לישיב בצלו. כך ברחו אומות העולם משבת בצל הקב"ה ביום מתן תורה. יכול אף ישראל כן? תלמוד לומר: "בצילו חמדתי וישבתתי" ...

רבי אחא ברבי זעירא אמר תרתי.¹³ אמר חדא: התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעליו, כך ישראל שבמצרים הקדימו אמונה לשמועה, הדא הוא דכתיב: "ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל". רבי אחא ברבי זעירא אמר חו"י:¹⁴ מה תפוח זה ניצו קודם לעליו, כך ישראל בסיני הקדימו עשייה לשמיעה, שנאמר: "נעשה ונשמע".¹⁵

מדרש תנחומא פרשת שמות סימן כד – רתיעת הזקנים

"וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל". אמר להם: כך אמר הקב"ה: פקדתי אתכם. סימן זה היה מסור בידם מימות אברהם ויצחק, ויעקב מסר ליוסף ואמר להם: כל גואל שיבוא ויאמר לכם פקדתי, הוא הגואל של אמת. כיון שבא משה ואמר: פקדתי – מיד: ויאמן העם.¹⁶ אמר להם משה ואהרן: בואו עמנו ונלך אצל פרעה. הלכו עמם זקני ישראל והיו מגנבין עצמן ונשמטין אחד אחד, שנים שנים והלכו להם. כיון שהגיעו לפלטרין של פרעה הלכו כולם שלא נמצא מהם אחד. שכך כתיב: "ואחר באו משה ואהרן" והיכן הזקנים? אלא שהלכו להם. אמר להם הקב"ה: וכך עשיתם? חייכם שאני פורע לכם. אימתי? בשעה שעלה משה ואהרן עם הזקנים להר סיני לקבל את התורה, החזירן הקב"ה, שנאמר: "ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב" (שמות כד).¹⁷

רד"ק יחזקאל פרק כ פסוק ט – נביאים שקדמו למשה

באמונתם של מאמינים בני מאמינים. יש כאן 'ירידה' קשה על משה שמפקפק באמונתם של בני ישראל, עושה מעשה כנחש, ולוקח בצרעת על שדיבר לשון הרע! מדרש זה שייך לקבוצת מדרשים נכבדה שלכאורה מנמיכה את דמותו של משה ולכן הקדשנו דף מיוחד הנמכת דמותו של משה בדפים המיוחדים. ראו גם דברינו [למי האותות האלה](#) בפרשת וארא.

¹² חזרנו למדרשי המכילתא בהן פתחנו, אך בדגש שבין האמונה הראשונית של "ויאמן העם" ובין "ויאמינו בה" ובמשה עבדו" שעל ים סוף, הייתה נפילה. ראו הפסוקים שם בתהלים שהנפילה הפכה למרי ונמשכה עד המעבר בים סוף ועד בכלל! ראו דברינו [נימרו על ים סוף](#) בפרשת בשלח. אבל בסוף, באה האמונה בה' ובמשה עבדו ואיתה גם השירה. שירה, ודאי שלא יכלו בני ישראל לומר ברגע שמהם בא לבשר להם: פקוד פקדתי. ראו את נפילתו (כביכול) של משה עצמו בסוף פרשתנו בדבריו הקשים: "א-דני למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתיני? ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך". וגם בנושא זה זכינו לדון בדברינו [אותם הנתונים תחת הבנין](#) בפרשה זו. ועל נפילת הזקנים נראה עוד להלן. האם כל זה תמרור לדורות בדבר מעגלים של אמונה ונפילה (פקפוק) והיכולת לחזור ולהאמין?

¹³ תרתי – שתי דרשות אמר רבי אחא ברבי זעירא. חדא – הראשונה שנראה מיד וחו"י – האחרת שנראה בשורה הבאה. ¹⁴ אחרת.

¹⁵ הקדמת האמונה (או האמונה) לשמיעה בפרשה שלנו, קודמת להקדמת נעשה לנשמע של מעמד הר סיני! ובזכות זה גם נצלו בחטא העגל כשעברו על הנעשה. ראו שמות רבה מב א פרשת כי תשא: "אותה שעה ראה משה למלאכי השרת שהם עומדים ומבקשים לצאת ולחבל כל ישראל. אמר משה: אם מניח אני את ישראל וארד, אין להם תקומה לעולם. איני זז מכאן, עד שאבקש עליהם רחמים. מיד התחיל מלמד עליהם סניגוריא, אמר להקב"ה: יש לי זכות ללמד עליהם. אמר לו: ריבון העולם, היזכר להם כשבקשת ליתן תורה לבני עשו ולא קבלוה וישראל קבלוה, שנאמר: ועינו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה (שמות יט ח). אמר הקב"ה: עברו על העשייה, שנאמר: סרו מהר מן הדרך אשר ציויתם – עשו להם עגל מסיכה. אמר לו: היזכר להם כשהלכתי בשליחותך למצרים ואמרתי להם שמך, מיד האמינו והשתחוו לשמך, שנאמר: ויאמן העם מיד ויקדו וישתחוו (שמות ד לא)". במקום שה'נעשה" או "נעשה ומשמע" לא עזרו, עזר "ויאמן העם" הראשוני וכן ההשתחויה כפי שכבר ראינו במדרש בראשית רבה וירא לעיל. ראו גם דברינו [שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד](#) בפרשת ואתחנן: "אבדתם נעשה, שמרו נשמע".

¹⁶ עד כאן דברים שכבר שמענו. להבנת המשך המדרש והתפנית שהוא עושה, צריך לקרוא היטב את סוף פרק ד ותחילת פרק ה בפרשתנו. אחרי הבשורה לבני ישראל, האמונה והשמיעה, מגיע הצעד הבא: הבשורה לפרעה. מי צועד עם משה בצעד זה?

¹⁷ מדרש זה מקלקל אולי קצת את האווירה של מתן תורה שראינו לעיל ומצפה מזקני העם שלא רק יאמינו וישמעו, אלא גם ישמעו לקולו של משה ויצטרפו אליו בעמידה מול פרעה. אך אולי גם זה היה קצת מוגזם לדרוש מעם שמושעבד כבר כמה מאות שנים. נפנה כעת אל פרשני המקרא במקום המצומצם שנותר. ובאשר לזקני העם, ראו דברינו שוטרי ישראל בפרשת שמות.

לעיניהם - כי המצרים היו שומעים בַּדְבָר אליהם הנביאים והיו מבטיחים אותם להוציאם מתוכם אף קודם משה רבינו ע"ה. כי משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל, לא החזיקו במעשיהם הרעים, שהרי אמר: ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל. ונהאמינו במשה מפני האותות שעשה לעיניהם ולא עשו כן הנביאים הראשונים. ובדברי רבותינו ז"ל כי אף משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל היו בהם רשעים ולא שבו מדרכם הרעה ואותם מתו בג' ימי אפילה כדי שלא יראו המצריים במפלתם וישמחו להם.¹⁸

רמב"ן דברים פרק יח פסוק כא – הגדת העתיד

... כי בכל נביא נצפה לדבר העתיד להיות אשר יגיד, ואם לא בא נדע שהוא נביא שקר ויומת, ואם בא יבוא הכל הנה הוא נאמן לנביא לה' ונתחייב לשמוע אליו ככל אשר יצוה בשם ה', כמו שאמר (פסוק טו) "אליו תשמעון" ואפילו לעבור על דברי תורה לפי צורך השעה כגון אליהו בהר הכרמל. וזה טעם "כמוני" "כמוך", שיהיה בתחילה נאמן לנביא השם, או באות ומופת כענין שנאמר: "ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם" (שמות ד ל לא), או שיגיד העתיד להיות ויבוא, שגם זה אות.¹⁹

אבן עזרא שמות פרק ו פסוק ב – אמונה באני ה'

"וידבר אלהים אל משה" - הכתוב אמר: ויאמן העם (שמות ד לא), ולא כל העם. והכל מודים באלהים, אפילו פרעה, כאשר אפרש עוד. על כן אמר: ויאמר אליו אני ד', לכן אמור לבני ישראל אני ד' (שמות ו ו), וידעתם כי אני ד' אלהיכם המוציא אתכם (שמות ו ז).²⁰

שבת שלום מחלקי המים

¹⁸ להבנת פירוש רד"ק זה יש לעיין תחילה בפרק כ ביחזקאל פסוקים א-ט, המתארים את שעבוד מצרים וסירוב בני ישראל לצאת משם במילים חריפות ביותר: " ... בַּיּוֹם בָּחָרִי בְּיִשְׂרָאֵל וְאָשָׂא יָדִי לְזָרַע בֵּית יַעֲקֹב וְאֹדַע לָהֶם בְּאָרֶץ מִצְרַיִם וְאָשָׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם ... וְאָמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שְׂקוּצִי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוֹלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: וַיִּמְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמָע אֵלַי אִישׁ אֶת שְׂקוּצִי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לְשַׁפָּךְ חֲמַתִּי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם: וְאָעֵשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחַל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". השווה עם תהלים קו שראינו לעיל. מבאר רד"ק שנביאים רבים נשלחו לגאול את ישראל קודם משה ובני ישראל לא האמינו בהם. רק במשה האמינו, "מפני האותות שעשה לעיניהם", מה שלא עשו הנביאים שקדמו למשה. וגם אמונה זו הייתה חלקית, שכן לא כל בני ישראל שמעו אל משה וכידוע גם רק מיעוט יצא ממצרים (כל הדרשות על "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים"). ראו פירושו של רד"ק גם לישיעהו כח כט. ואולי יש לקשר פירוש זה של רד"ק לפסוק בשמות ז א: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְתִּיד אֱלֹהִים לְפָרְעָה וְאֶהְרֹן אַחִיד יִהְיֶה נְבִיאָךְ" – השילוב של משה בשליח ה' ואהרון כנביא במצרים, הוא שהביא לגאולה.

¹⁹ אנחנו "קופצים" לספר דברים ולפרשת הנביא הכפולה: בפרשת ראה (פרק יג) - האזהרה מפני נביא שקר ("חולם חלום") גם אם יתן אות או מופת (על כך הרחבנו בדברינו [ונתן אליך אות או מופת](#) בפרשת ראה); ואילו בפרשת שופטים (פרק יח) - הציווי לשמוע בקול נביא האמת: "נביא מקרבך כמוני יקים לך ה' אלהיך" ואיך נדע להבחין בין נביא אמת ונביא שקר, מה גם שראינו שנביאי שקר יכולים לעתים לעשות אותות ומופתים? תשובת התורה: רק ע"י הגדת העתיד והמבחן אם קרה אם לא. (ראו דברינו [איך נכיר נביא אמת?](#) שם). וזה טעם "כמוני" "כמוך", מסביר רמב"ן, כתחילת נבואתו ושליחותו של משה, והציפייה שהעם יאמין בו היא אכן עפ"י אות ומופת. אלא שמשם גם נתן סימן לעתיד: עתידים אתם לצאת מארץ מצרים. וזה טרם קרה ולפיכך אולי אין לתמוה שלאחר האמונה הראשונה באה האכזבה וחוסר הנכונות לשמוע עוד את הבטחותיו של משה על הגאולה, כשבינתיים כל מה שקורה הוא הכבדת העול וההפך הגמור מהצלה וגאולה. הרי זה בדיוק כמו שהתורה עתידה לצוות עלינו בספר דברים. מבחן העתיד ולא אותות ומופתים. ראו איך רמב"ן, שידוע בשיטתו שיש כוח גם בכישוף לעשות אותות ומופתים (ראו שוב דברינו [ונתן אליך אות או מופת](#) בפרשת ראה), מסיים דבריו במילים: "או שיגיד העתיד להיות ויבוא, שגם זה אות".

²⁰ פירוש אבן עזרא זה פותח את פרשת השבוע הבא: פרשת וארא. בתחילת הפרשה, יש כאילו חזרה על כל הדיבור של הקב"ה למשה ועל הציווי לשליחותו, ועל דברים רבים שכבר שמענו וקראנו בפרשת שמות. מה הצורך בחזרה זו? פירוש רש"י בתחילת פרשת וארא, אומר שדברים אלה הם תגובה לדברי משה הקשים בסוף פרשת שמות: "למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני: ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך". ושוב עקיצה למשה על שאיננו כאבות: "חבל על דאבדין ולא משתכחין" וכו'. אבל לשיטת אבן עזרא יש כאן פתיחה חדשה שבמרכז האמירה: אני ה', השמת דבר ה' ושליחותו במרכז. לא כל העם האמין באמירה הראשונה של פקדתי אתכם, לא כל העם שמע ושוכנע. אבל במציאות האל כולם מאמינים, אפילו פרעה ואפילו כשהוא אומר: "מי ה' אשר אשמע בקולו". סופו שידע גם ידע. עם הכרזה זו נפתחת פרשת וארא ומסכת מכות מצרים, אחרי שבסיבוב הראשון, לא רק פרעה לא שוכנע, אלא גם חלק מבני ישראל. ואף הזקנים שנשמטו והלכו להם. אך כבר הערנו שכנראה עד הסוף (עד ים סוף) לא שוכנעו כולם וחמושים עלו בני ישראל ממצרים: "למה השתחוו? משום שנאמר וחמושים עלו בני ישראל אחד מחמשה וי"א אחד מחמשים וי"א אחד מחמש מאות על" (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יב). אמונה היא דבר קשה ומימושה והליכה לאורה הוא דבר קשה שבעתיים.